

Vikinger - filmer på webb-tv

Manus, frågor och förslag på övningar

Filmerna finns på www.historiska.se

1. Att hugga en runsten
2. När stenen är klar
3. Yxan
4. Vikingatidens musik – kohorn
5. Vikingatidens musik – flöjt
6. Spela bräde
7. Spåren av vikingatiden
8. Runstenen i Torsätra (A, B)
9. Mansbot
10. Rikaste kvinnan i Birka (A, B)
11. Textilt hantverk (A, B)

Att hugga en runsten

Det första jag gör det är att jag spårar. Särskilt på den här ytan som är både skrovlig och ojämn. Om du hugger i trä, då jobbar du så här, från sidan. Det kan du aldrig göra på en sten. Då skickar den iväg... Då förstörs den, då drar det iväg stora sprickflak. Utan du måste hugga 90 grader, rätt ned i stenen, annars så håller den inte.

Ja, först har jag använt den här då för att spåra, för att få det här diket som mejseln kan följa i.

Och sedan så både breddar jag och så går jag djupare med den här mejseln. Så brukar folk tycka att jag håller i mejseln på ett konstigt sätt. Men när jag håller ner handen så ligger handen stadigt och mejseln bara snuddar vid stenens yta vid varje slag. Och det är att den inte hoppar omkring. Det har också med...ju mer erfaren man är och ju mer van man är att hugga så ju vackrare och finare linjer blir det eftersom man låter inte mejseln hoppa på stenen. Det gäller att nästa slag ska träffa nästan exakt samma ställe.

När stenen är klar

Och när alltihopa på den här är klart då fyller jag inte bara i huggspåren som man gör idag på gamla runstenar. Utan då målar jag den helt och hållet. Draken brukar jag måla röd med svarta huggspår. Här är en häst som jag faktiskt inte är riktigt säker på vilken färg den ska få.

Men de ska vara målade och då kommer hela runristningen - paff – som en hel bild då.

Och den som är runristare. Den är idag som då. Den har ett uppdrag och det är att bevara beställarens runinskrift till framtiden. Och ju skickligare runristare du är, ju

vackrare ornamentik du får fram, ju längre kommer stenen att uppmärksammas. Bevaras gör den ju på grund av att man hugger i sten då. Men den ska ju också uppmärksammas.

Yxan

Här har vi en uppsättning vapen av vikingatida typ. De är smidda av min kollega Per Alneus.

För det första har vi den stora bredyxan som var ett populärt vapen. Kanske ett överraskande långt skaft men det var viktigt för räckvidden och slagkraften. Sådana här ser man också avbildade på Bayeuxtapeten, när de just når till axelhöjd på krigarna.

Vikingatidens musik - kohorn

Det här är forntidens mobiltelefon. Hornen har man använt för att signalera budskap över långa sträckor. De äldsta hornen vi har hittat i Sverige är de från äldre järnålder, alltså några hundra år före vikingatid. Det finns även fynd ifrån vikingatiden. Det här är ett horn av en ko och de görs faktiskt på samma sätt fortfarande som på den tiden.

Vikingatidens musik - flöjt

Vid Birkautgrävningarna så hittade man en sådan här flöjt. Den är gjord av ett fårben. Den flöjten man hittade i Birka den hade bara två hål här i början. Det är ingen som vet om det var medvetet eller om det är så att det är en flöjt som aldrig blev färdig.

Spela bräde

Vikingarna tyckte mycket om spel. Särskilt brädspel. Man hittar ofta spelpjäser i vikingarnas gravar. Det här spelet kallas kvarn och känns igen på sina svarta och vita brickor på ett bräde med förbundna fyrkanter. Målet är att få tre av sina brickor i rad. Då får man plocka bort en av motspelarens brickor. Vinner gör man när motspelaren förlorat sin sista pjäs.

Spåren av vikingatiden

Ja, man kan ju undra om det finns något kvar av vikingatiden idag och det gör det ju faktiskt. Vi kan tänka på sådana enkla saker som vad folk heter: Torsten, Olga eller Gerd, Siv. De här namnen är alltså vikingatida namn. Vi vet att de fanns på vikingatiden genom att de finns på runstenar. Men en kanske ännu vardagligare sak är ju almanackan. Om man slår upp almanackan så läser man där: tisdag, onsdag, torsdag, fredag. De är också uppkallade efter de nordiska gudarna: Tyr, Oden, Tor och Frej. Och det är ju lite konstigt egentligen hur kan man förstå att kristendomen kunde acceptera att man fortsatte att kalla sådana vanliga dagar, vanliga saker som veckodagarna efter de fornnordiska namnen, gudarnas namn, men så är det faktiskt.

Runstenen i Torsätra (A)

Den här bilden visar var Torsätrastenen stod tidigare, vid en väg intill Torsätra gård vid Bro i Uppland. När området blev militärt övningsområde 1970, flyttades stenen till Historiska museet. Den andra stenen finns också på utställningen lite längre in i det här rummet.

Genom att studera hur stenarna har ristats kan man sluta sig till att det är Visäte som huggit stenarna, en av 1000-talets kända runristare.

Runstenen i Torsätra (B)

Torsätrastenens inskrift börjar längst upp till höger: Unna lät resa denna sten efter sin son Östen som dog i vita kläder. Gud hjälpe hans själ.

Dog i vita kläder – vad betyder det?

På 1000-talet var det vanligt att kort före sin död låta döpa sig och dopet tog man i vita kläder som sedan bars i en vecka efteråt. Östen hade alltså kort före sin död tagit dopet. Det här tyckte Unna var så viktigt att hon ville nämna det i ristningen över sin son.

Mansbot

Det här är Gotalagen som beskriver reglerna för mansbot som de visas i montern. Gotalagen nedtecknades i början av 1200-talet men mycket tyder på att den bygger på en äldre tradition.

Alla landskapslagar har liknande bestämmelser.

Tanken att alla människor är lika mycket värda är en relativt ny idé i mänsklighetens historia. För vikingatidens människor var det självklart att en träl var mindre värd än en fri man och att en inhemsk man var mer värd än en främling.

Rikaste kvinnan i Birka (A)

Här i utkanten av det som en gång var Birkas stadsområde begravdes kvinnan för mer än tusen år sedan. I jorden lade man henne i en kammare av trä tillsammans med hennes tillhörigheter. I ett träskrin låg hennes kam och smycken. Lägg också märke till att hon var klädd. Av kläderna återstod bara små rester av siden när arkeologerna fann graven på 1800-talet.

Rikaste kvinnan i Birka (B)

Så här såg kvinnograven ut när man öppnade den. Kvinnans skelett var välbevarat. Träskrinet hade mulnat bort men innehållet fanns kvar: Kammen och smyckena. Längst ner i graven låg glättbrädet som du ser i montern. Det har kvinnan använt för att stryka kläder.

Kanske såg staden hon levde i ut så här. Trånga gränder ner mot Mälarens vatten. Kanske stod kvinnan nere i hamnen och spejade efter en make som aldrig kom hem.

Textilt hantverk (A)

Vikingarnas vävstol stod upprätt och tyngderna drog varpen nedåt. Tyget och träramen har sällan bevarats men tyngderna av lera hittar man ofta på vikingatida boplatser. Tyget packades med hjälp av ett vävsvärd. Om du tittar längst ner i montern så ser du en annan viktig detalj för vikingarnas textilhantverk, sländtrissan.

Textilt hantverk (B)

På vikingatiden spann man med hjälp av en så kallad slända. Den består av en pinne instucken i en liten trissa. Genom att sätta sländan i rotation, spann man trådar av ull. Ullen och träet har sällan bevarats, men sländtrissorna hittar man både i gravar och på boplatser.

Frågor och övningar till filmerna på webb-tv.

Övergripande frågor

Filmerna handlar om hantverk, kultur och traditioner från vikingatiden.

Är allt detta speciellt bara för vikingatiden?

Är det typiskt för Sverige eller finns det ungefär samma traditioner och föremål i andra länder? Diskutera med de andra i gruppen.

Känner du igen något från filmerna? Vad är likt? Vad är olik?

Tänk dig att man visar en film om tusen år som handlar om vår tid.

Vad tycker du att man ska visa?

Diskutera med varandra i gruppen. Skriv ner några förslag.

Vad vill du veta mer om?

Var kan du leta efter information?

Att hugga en runsten, När stenen är klar, Yxan, Kohorn, Flöjt, Spela bräde.

Vad i vår vardag nu fungerar ungefär på samma sätt som

Runristningen/runmålningen?

Stridsyxan?

Kohornet?

Flöjten?

Brädspelet?

Spåren av vikingatiden

De flesta svenska vardagarna är uppkallade efter de gamla gudarna från vikingatiden.

Vad är dagarna uppkallade efter i andra språk?

Diskutera i gruppen. Ge några exempel.

Runstenen i Torsätra (A, B)

Vikingarna bar vita kläder vid dopet.

När bär man vita kläder idag?

Mansbot.

Det var billigare att slå ihjäl en träl än en fri man under vikingatiden.

Är alla lika värda idag? Diskutera i gruppen. Skriv ner vad alla tycker i gruppen.

Rikaste kvinnan i Birka (A, B)

Finns gravgåvor i nutida gravar?

Är det något du skulle vilja ha med dig i din grav?

Textilt hantverk (A, B)

Att väva var ett vanligt arbete för kvinnor på vikingatiden.

Kan någon i gruppen väva?

Be i så fall den personen berätta hans/hennes vävstol ser ut.

Skriv ner några skillnader eller likheter.

Förslag till övningar

Titta på filmerna. Välj en film. Skriv kort vad den handlar om. Läs upp texten för de andra.

Titta på filmerna i par. Välj två-tre filmer. Berätta för varandra vad filmerna handlar om.

Arbeta i grupper om fyra. Berätta om en av filmerna. Låt de andra gissa vilken film du berättar om.

VIKINGAR – för sfi
Filmer på webb-tv